

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Теоретичними підставами дослідження були роботи провідних українських і західних теоретиків в галузі проблем євроінтеграції, рівнів функціонування і формування національної свідомості. Визначаючи формування національної свідомості як одну з головних умов успішності процесу євроінтеграції, наголошуємо, що у цьому процесі провідну роль відіграє освіта, особливо час навчання у ВНЗ.

Ключові слова: національна свідомість, освіта, євроінтеграція.

Сьогодні в усьому світі система вищої освіти є ключовою сферою розвитку суспільства, привертає до себе надзвичайно велику увагу і зазнає критики в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у тому числі європейських. Для України це особливо актуально, бо взяті зобов'язання країни – учасника Болонського процесу повертають вектор сучасної політики і стратегії держави в напрямку подальшого розвитку національної освіти, її адаптації до умов соціально-орієнтованої економіки, трансформації та інтеграції в європейське і світове співтовариство.

Питання національної свідомості надзвичайно актуальне для кожної держави, адже національні державницькі позиції, або їх відсутність як у політичних лідерів країни, так і у пересічних громадян є визначальними для майбутнього держави в цілому та будь якої частини суспільства, зокрема. В період становлення української державності, інтеграції у європейську спільноту, відмову від тоталітарних методів управління державою та формування громадянського суспільства актуалізуються принципи орієнтації на особистість, на пріоритети духовної культури, на засади демократизації та гуманізації в Україні.

Насправді ідея євроінтеграції сьогодні, а тим паче в перспективі, є найбільш плідною, якщо ми не хочемо перетворитися на територію, заселену більш численними народами, що вже сьогодні виявляють свою зацікавленість. Така загроза цілком реальна в умовах скорочення населення України і посиленого притоку мігрантів зі Сходу. Але не можна відкидати загрозу асиміляції в умовах низького рівня сформованості національної свідомості сучасної молоді.

Аналізуючи сучасне життя в Україні, особливо у східних, північних та центральних областях, можна констатувати, що саме національне «я» у певної частини українців деформоване, або й повністю нівельоване. Нехтування здобутками національної культури у вихованні підрастаючого покоління призвело до того, що наша українська держава успадкувала настрої соціальної апатії, національного зречення, байдужості до рідної мови, ерозію моральних норм, девальвацію вищих духовних цінностей, історичне безпам'ятство, національний нігілізм, «роздвоєння свідомості». Ці аномалії серйозно травмували свідомість і світогляд сучасної людини, її духовність. Ось чому вражає кволість, повільність національного відродження українців в умовах державної незалежності України. Головною причиною цього серед інших можна назвати недостатній рівень духовної культури людини, яка, як відомо, є складною, багатогалузевою системою, до якої входять рідна мова, мистецтво, політика, ідеологія, етика, релігія, традиції, звичаї, вірування. Саме тому особливої уваги сьогодні потребує проблема формування національної свідомості сучасної молоді, набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування особистісних рис громадянина-патріота української держави незалежно від національної приналежності. Це є актуальною і нагальною науковою проблемою, яка має важливе теоретичне і практичне значення для розв'язання назрілих

проблем консолідації українського суспільства, активізації конструктивної націотворчої діяльності народу.

Зазначене зумовлює потребу здійснити аналіз змісту поняття «національна свідомість», обґрунтувати необхідність актуалізації окресленої проблеми у просторі сучасного українського суспільства в умовах євроінтеграції.

Виняткова роль, яку відіграє національна свідомість у життєдіяльності народів і кожної особистості спричинила значний інтерес до цього феномену серед зарубіжних та вітчизняних суспільствознавців як минулого, так і сучасності. Вагомий внесок у розвиток національної проблематики, зокрема національної саморефлексії, визначення змісту й ролі національної ідеї зробили представники російської релігійно-філософської думки: В. Соловйов, І. Льїн, М. Бердяєв. Актуальність проблеми національного самопізнання яскраво відбивається у творах І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, В. Антоновича, Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Костомарова, К. Михальчука, П. Чубинського, І. Франка та ін.

Розробка філософії української ідеї з кінця 20-х років ХХ ст. і до набуття Україною незалежності з відомих причин здійснювалася майже винятково за її межами. Теорія інтегрального націоналізму Д. Донцова, Ю. Липи, М. Сціборського, історіософія В. Липинського, націологія О. Бочковського, соціоісторичне та політико-правове обґрунтування ідеології самостійництва в роботах Л. Ребета, аналіз української національної самосвідомості у філософсько-політичних концепціях О. Оглобліна та І. Лисяка-Рудницького, розгляд історії української культури як процесу національної самоідентифікації у дослідженнях Є. Маланюка, з'ясування особливостей української філософії як відображення своєрідності національного духу у працях І. Мірчука, Д. Чижевського, В. Олексюка, О. Кульчицького, М. Шлемкевича та розробки інших дослідників зробили вагомий внесок в усвідомлення історичної долі українського народу, духовних основ його життєдіяльності, перспектив національного відродження.

За роки незалежності в Україні постійно зростає інтерес до проблем національної самоідентифікації. З'явилася значна кількість публікацій з даної тематики. У них розглядається у різних зрізах історична генеза української національної ідеї в контексті вітчизняного та загальноєвропейського історико-культурного процесу: праці В. Горського, О. Гриніва, Я. Грицака, О. Дергачова, О. Забужко, Г. Касьянова, І. Кураса, Ф. Кирилюка, М. Лука, М. Поповича, І. Огородника, М. Розумного, М. Русина, О. Салтовського, М. Томенка. Визначається зміст поняття «національна ідея», його зв'язок з такими поняттями, як «ідея нації», «національна ідеологія», «національна самосвідомість», «національний менталітет», з'ясовується роль цих феноменів у націотворчому процесі, самоствердженні українського соціуму: роботи В. Андрущенка, А. Астаф'єва, Є. Бистрицького, В. Борисенко, О. Вишневського, Л. Губерського, Г. Дашутіна, П. Кравченка, В. Крисаченка, І. Кресіної, В. Кременя, В. Лісового, І. Лосіва, М. Михальченка, Т. Метельової, М. Мокляка, М. Обушного, М. Рябчука, З. Самчука, М. Степико, З. Шведа, А. Шевцової, О. Шморгуна.

Проблема національного виховання і формування національної свідомості в учнівській та студентській молоді займають значне місце в дослідженнях М. Боришевського, П. Ігнатенка, В. Струманського, О. Сухомлинської, Б. Чижевського, Р. Осипець, О. Павленко та інших.

Коли йдеться про життя молоді, її місця в сучасному українському суспільстві, можливості активного, творчого самоствердження, повноцінного культурного розвитку, то правомірною є постановка питання формування національної свідомості, що має безпосереднє відношення до процесу освіти і виховання молоді – майбутнього нашої держави.

Відповідний досвід, ґрунтовні спостереження свідчать, що національна свідомість відіграє значну роль у підвищенні моралі особистості, стимулює доброзичливість і милосердність, співпереживання в біді і горі інших людей-співвітчизників, представників як своєї, так і інших національностей. Сформована національна самосвідомість сприяє пізнанню самого себе, своїх почуттів і думок, потреб та інтересів, інших позитивних якостей,

стимулює глибоку любов до людей, професії, Батьківщини. Вироблена стійка національна орієнтація студентів на сенс життя сприяє збереженню не лише фізичного, а й психічного здоров'я, вона допомагає майбутнім фахівцям різних професій накреслювати перспективи свого життя, праці, пов'язуючи їхню власну долю з долею свого народу. Ще на студентській лаві національно свідомі молоді починає ґрунтовніше думати про плани на майбутнє, розвивати свої внутрішні сили для їх реалізації. Національна самосвідомість стає одним із найважливіших показників не лише освіченості, а й духовності, вихованості, високої культури, цілісності особистості. Формування у студентів національної самосвідомості передбачає й формування національних почуттів, поглядів, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій як найголовніших компонентів світогляду громадянина України.

Відразу зауважимо, що існують різні підходи до визначення поняття «національна свідомість». Зокрема, І. Кресіна окреслює національну свідомість як складну модернізовану систему духовних феноменів та їх утворень, які сформувалися у процесі історичного розвитку нації, відображають основні засади її буття та розвитку. Національна свідомість, як складна система, охоплює теоретичні, буденні, масові та елітні, власне національні та запозичені ідеї, настанови, устремління, культурні здобутки, що утворюють духовний унікум нації [1]. У національній свідомості мають місце найсуттєвіші домінанти свідомості корінного етносу та етнічних груп, що утворюють націю, поліетнічну, політичну спільноту.

Нам імпонує думка науковця В. Жмира, який наголошує, що національну свідомість не можна вважати вищою порівняно з етнічною свідомістю, оскільки й національна, й етнічна свідомість – це різні як за змістом, так і за масштабами духовні реалії [2]. Разом з тим, інші науковці зазначають, що національна свідомість частково охоплює окремі параметри етнічної свідомості.

У науковій літературі зазначається, що сутність національної свідомості полягає в єднанні індивідуального і групового (спільного, національного). Проте ця єдність можлива лише як відмінність між індивідуальною і груповою, етнічною і національною свідомістю. Національна свідомість не зводиться до суми її етнічних компонентів. Зазначені домінанти опосередковуються в національній свідомості домінантами самоствердження нації – спільним громадянством, територією, національними інтересами, юридичними правами громадян, соціальними нормами, культурними традиціями.

Досвід теоретичного осмислення проблеми формування національної свідомості на сучасному етапі розвитку вищої школи свідчить про те, що головними напрямками виховання у студентів національної свідомості є:

- реалізація національної ідеї як провідної, узагальнювальної, навколо якої ґрунтуються інші знання;
- систематизація, інтеграція знань у єдину наукову картину світу, що сприяє усвідомленню студентами основних знань про народ, націю, Батьківщину;
- забезпечення самостійності процесів розгортання пізнавальної та дослідницької діяльності студентів у ході формування в них національної свідомості;
- постійне пізнання студентами українознавства як філософії, ідеології та політики, стратегії і тактики розбудови української держави;
- забезпечення глибокого засвоєння національних традицій і звичаїв, культури, всіх видів мистецтва, розкритих у них гуманістичну духовність, національну самосвідомість українського народу;
- дотримання науково-педагогічних засад, механізмів, форм і методів виховання в студентів національної свідомості;
- гармонійне поєднання наукових, раціональних і мистецьких, художньо-образних ідей та засобів формування національної свідомості.

Вищий навчальний заклад покликаний планомірно і цілеспрямовано виробляти у студентів усвідомлене ставлення до матеріальних і духовних цінностей рідного народу, вміння творчо використовувати в навчально-виховному процесі кращі здобутки культури, науки цивілізованих держав. Національне виховання особистості студента пов'язане з процесом формування національної свідомості, оскільки свідомість – це найвищий рівень

психічного відображення дійсності, який властивий лише людині як суспільно-історичній істоті. Відповідний досвід, ґрунтовні спостереження свідчать, що національна свідомість відіграє значну роль у підвищенні моралі особистості, стимулює доброзичливість і милосердність, співпереживання в біді і горі інших людей-співвітчизників, представників як своєї, так і інших національностей. Вироблена стійка національна орієнтація студентів на сенс життя сприяє збереженню не лише фізичного, а й психічного здоров'я, вона допомагає накреслити перспективи свого життя, професійні досягнення, пов'язуючи їхню власну долю з долею свого народу. Ще на студентській лаві національно свідомою молоддю починає ґрунтовніше думати про плани на майбутнє, розвивати свої внутрішні сили для їх реалізації. Процес дійсної історії – свідомого творення особистістю, людством свого культурного середовища як форми цивілізаційних процесів – великою мірою інспірований функціонуванням національної свідомості. Національна свідомість служить надійним імунним засобом, що захищає національну культуру від руйнації. Ось чому в період, небезпечний для національної культури, можна спостерігати активізацію саме цього виду свідомості, її загострення. Неоднорідність інтенсивності прояву національної свідомості дає підстави говорити про її віртуальну природу. Адже у злагоджені, нормальні періоди розвитку нації свідомість «розчинена» в культурі, забезпечуючи її собітотожність [3].

Необхідно брати до уваги той факт, що серед певної частини студентської молоді поширеними явищами залишаються байдужість до національних справ, індиферентність до рідної культури, невміння і небажання ідентифікувати себе з українською нацією, недооцінка рідної мови, розвитку науки, культури і виховання підростаючого покоління, відчуття національної меншовартості, тощо. Такі студенти, як правило, зазнавали на собі ще в період навчання в школі відчутного впливу атеїстичного інтернаціонального виховання, усієї тоталітарно-бездуховної системи. Тому вони нерідко недооцінюють випробувані віками гуманістичні цінності – рідну мову, культуру, мистецтво, традиції і звичаї свого народу. Такі студенти відчувають безцільність і беззмістовність, порожнечу свого життя, часто переживають розчарування, нудьгу, апатію, демонструють нездатність виявити ініціативу, неправильно обирають об'єкти докладання своїх зусиль, енергії. У такому разі виникає необхідність поступово залучати їх до світу народних традицій, звичаїв та обрядів, створювати умови для вивчення ними виховної мудрості рідного народу, її національної специфіки, вітчизняної культури, мистецтва. У процесі пізнання високої краси народної поезії, музики, самотутніх традицій, оригінального світобачення і світорозуміння такі студенти мають можливість глибше усвідомити, що сенс життя – у прилученні до духовних скарбів, у їх збереженні та примноженні, у формуванні в молодих серцях і душах національних цінностей. Із поглибленням власної національної свідомості названа категорія студіюючої молоді починає відповідальніше ставитися до оволодіння майбутньою професією, активніше готуватися до самостійної творчої праці в умовах вільної, незалежної держави. Щоб успішно інтегруватися у європейську спільноту, будувати демократичну, правову і цивілізовану державу, необхідно, щоб її громадяни, насамперед представники інтелігенції, мали високу національну свідомість і самосвідомість. Особливо це стосується педагогів, які покликані виховувати палких патріотів, стійких громадян незалежної України, для яких головною метою життя буде практична реалізація завдань розвитку рідної культури, національної державності.

Отже, формування національної свідомості повинне стати домінуючим у виховній системі вищих навчальних закладів України, має пронизувати весь навчально-виховний процес вищої школи та всієї національної системи освіти України, під якою розуміють об'єднання родинних і освітніх, релігійних і громадських, виробничих і державних інституцій з єдиною метою: відродити кращі національні виховні традиції і створити українське виховне середовище, в якому будуть формуватися справжні господарі своєї землі, чесні і працьовиті, здатні і спроможні у всьому гідно відстоювати національні інтереси, протистояти можливій асиміляції та втраті національної ідентичності в умовах активних євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування // Нова політика. – 1998. – № 3. – С. 12–14.
2. Жмир В. Національна свідомість українців. Мала енциклопедія етнодержавства. – К.: –1996. – С. 104.
3. Теоретичні засади виховання національної свідомості за ред. Д. О. Тхоржевського К., 1998. – С. 91–99.

Лавриненко Светлана. Проблема формирования национального сознания студенческой молодежи в условиях евроинтеграции.

Теоретическим основанием исследования были работы передовых украинских и западных теоретиков в направлении проблем евроинтеграции, уровней функционирования и формирования национального сознания. Определяя формирование национального сознания, как одно с основных условий успешности процесса евроинтеграции, подчеркиваем, что в этом процессе главную роль играет образование, особенно время учебы в ВУЗе.

Ключевые слова: национальное сознание, образование, евроинтеграция.

Lavrinenko Svitlana. The problem of national consciousness of students in terms yevroyntehratsiyi.

Theoretical bases of the study were top Ukrainian and Western theorists in the field of European integration issues, levels of functioning and formation of national consciousness. Determining the formation of national consciousness as one of the main conditions for the success of the process of European integration, emphasize that in the process leading role played by education, particularly during training in high school.

Key words: national consciousness, education and European integration.

УДК 378.147

Альона Личук, аспірант
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ПОКАЗНИК УСПІШНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядається ієрархічна система підготовки майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії та її бажаний результат – готовність до успішного її здійснення. Виділені основні компоненти готовності до професійної діалогічної взаємодії. Проаналізовано сутність та особливості становлення мотиваційного компоненту, а також виокремлені основні види мотивації курсантів.

Ключові слова: підготовка майбутніх авіаційних диспетчерів до професійної діалогічної взаємодії, готовність до професійної діалогічної взаємодії, компоненти готовності до професійної діалогічної взаємодії, мотиваційний компонент готовності до професійної діалогічної взаємодії, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність реформування вищої школи, головним завданням якої виступає формування в майбутніх фахівців професійної компетентності під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Освітній процес у вищій школі має задовольняти потреби соціального замовлення, зокрема розвивати самостійних, ініціативних професіоналів.